

Raport sintetic referitor la activitatea desfășurată în cadrul proiectului *Beyond the Norms: Religious Practice in Medieval and Early Modern Transylvania*
(proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0359)

Structura raportului:

- 1. Activitatea de cercetare științifică aferentă anilor 2011-2013 în funcție de obiectivele asumate**
 - 1.1 Etapele cercetării științifice**
 - 1.2 Vizite de documentare (în țară și străinătate)**
- 2. Diseminarea rezultatelor cercetării științifice și a activității depuse de către membrii proiectului (2011-2013)**
 - 2.1 Crearea și actualizarea site-ului proiectului**
 - 2.2 Publicațiile membrilor echipei**
 - 2.3 Organizare workshop-uri naționale și internaționale**
 - 2.4 Participări la conferințe naționale și internaționale**

Proiectul *Beyond the Norms: Religious Practice in Medieval and Early Modern Transylvania* și-a propus drept principal obiectiv să estimeze nivelul de integrare de către laicat a normelor propuse de biserică, atât în ceea ce privește credințele, cât și practicile religioase. În acest sens au fost stabilite trei mari zone de analiză: patronajul (inclusiv spitalele și alte organizații caritabile), instituții inițiate de laici cum ar fi confreriile devoționale și practicile funerare.

1.1 Etapele cercetării științifice

Obiectivul științific reprezentat de amplasarea practicilor religioase la intersecția dintre normele și prescripțiile ecleziastice și inițiativele seculare a fost defalcat pentru primele trei luni ale proiectului din **anul 2011** în două obiective punctuale: crearea suportului documentar pentru proiect prin identificarea materialului bibliografic și localizarea materialului de arhivă, precum și a celui vizual. Rezultatul concret al acestei activități (conform propunerii inițiale) a constat în compilarea unei bibliografii a proiectului, obiectiv realizat la termen. Materialul rezultat în urma cercetării bibliografice fiind pus la dispoziția tuturor membrilor echipei proiectului, constituind baza abordărilor teoretice și metodologice pentru anii următori.

Pentru atingerea obiectivelor asumate în cadrul proiectului, fiecare membru al echipei și-a formulat o temă de cercetare corespunzătoare scopului principal și anume analiza practicilor religioase din perspectiva normelor ecleziastice și a inițiativelor laicilor. Astfel, directorul de proiect, conf. univ. dr. Maria Crăciun a propus o cercetare intitulată *Reformarea artizanilor sau artizanii Reformei? Rolul meșteșugarilor în implementarea Reformei în comunitatea sașilor transilvăneni*. Ancorată în analizarea statutelor de breaslă dar și a altor acte emise de bresle sau pentru ele de către municipalitate sau autoritatea politică, cercetarea se concentrează în primul rând asupra procesului de disciplinare religioasă și socială precum și asupra modului în care prescripțiile referitoare la practica devoțională sunt interiorizate de meșteșugari. Un prim rezultat al acestei cercetări va fi un studiu dedicat naturii păcatului, în definiția laicului, care a început să prindă contur în aceste trei luni. O parte a timpului a fost dedicată compilării unei bibliografii a temei de cercetare care cuprinde atât studii speciale cât și literatură cu valoare metodologică.

Mária Lupescu Makó, membră a echipei proiectului, a demarat o cercetare numită *Acte devoționale în Transilvania medievală*, încercând să surprindă varietatea actelor devoționale ale elementului laic din Transilvania epocii medievale, evoluția acestora în timp și nivelul de conformitate cu prescripțiile bisericii. Sursele de bază vor fi testamentele, completate cu alte surse de referință din domeniul izvoarelor scrise și cele arheologice. În centrul atenției va sta atât elementul nobiliar cât și cel urban, o posibilă comparație între cele două segmente ale laicului putând contribui la cristalizarea perspectivei în ansamblu în ceea ce privește devoțiunea în Transilvania medievală. Mária Lupescu Makó a început elaborarea unui articol ce are în vedere prezentarea testamentelor ca surse pentru cercetarea „științei de carte”, a ceea ce se numește în engleză „literacy”. În paralel a conturat o cercetare dedicată practicilor funerare în Transilvania medievală. Mária Lupescu Makó a realizat o bibliografie care s-a concentrat pe diverse teme ale proiectului, cum ar fi: intercesori, patronaj, pietate, pelerinaj, bresle, asistență socială în orașe, ordine mendicante. În centrul atenției a stat Transilvania epocii medievale și premoderne, dar au fost introduse și lucrări de referință din spațiul occidental, care pot fi utile celor interesați ca metodă de lucru și de cercetare. Deasemenea, literatura secundară a fost precedată de o bibliografie a surselor aferente proiectului, în această categorie fiind introduse atât izvoare editate și apărute în diferite colecții de documente, dar și fonduri de arhive din România și Ungaria ce conțin surse inedite utile proiectului.

În ceea ce-l privește pe Ciprian Firea, de asemenea membru al echipei proiectului, în cele trei luni acesta și-a definit tema/subiectele principale de cercetare, în sfera patronajului artistic. În acest sens Ciprian Firea a identificat o parte a materialul vizual util pentru proiect, a furnizat documentele solicitate pentru a fi uploadate pe site și a alcătuit o bibliografie inițială pentru tema de cercetare. Ciprian Firea a început un studiu referitor la contractele dintre municipalitățile orașelor transilvănene și plebanii lor (documente cunoscute la Sibiu, Cluj și Bistrița) de la sfârșitul evului mediu în care se evidențiază cerințele/așteptările laicilor față de instituția bisericii parohiale.

În configurarea contribuției ei în cadrul acestui proiect de cercetare, Carmen Florea a ținut cont atât de exigențele acestuia, cât și de propria ei experiență de cercetare. Cum principalul obiectiv al proiectului este acela de a descifra modalitățile în care experiența religioasă a laicilor se construiește în funcție de prescripțiile normative ale ierarhiei ecleziastice, Carmen Florea a încercat să contureze tema ei de cercetare în cadrul proiectului în funcție de acest obiectiv major. Cultul sfinților în perioada evului mediu târziu și înțelegerea lui într-o manieră comparativă cu situații similare din Centrul și Vestul Europei reprezintă domeniul în care s-a specializat în ultimii ani, punând un accent deosebit asupra situației transilvănene. Cum subiectul a fost puțin dezbătut atât în istoriografia locală, cât și în cea europeană, Carmen Florea a încercat să adapteze sugestiile teoretice și metodologice formulate de către cercetarea occidentală la specificitatea Transilvaniei medievale (din punct de vedere istoric, ecleziastic și cultural), dar și din punctul de vedere al surselor produse și supraviețuite în această regiune.

Carmen Florea a ținut seama de dezbaterile conceptuale în istoriografia ultimului deceniu referitoare la noțiunea de religie civică. Formulată în cursul anilor 80, îndeosebi cu privire la situația orașelor din Nordul Italiei, acest concept a câștigat aderență în dezbaterile istorice, fiind transferat dinspre spațiul italian înspre cel nord-european. Carmen Florea și-a propus ca prim scop înțelegerea acestei dezbateri și însușirea modificărilor aduse conceptului inițial. Religia civică reprezintă un sistem religios care este articulat de către magistratura urbană în funcție de propriile sale interese (politice, de prestigiu sau devoționale). Implicarea autorității urbane în sprijinirea și promovarea unor devoțiuni noi (cum ar fi Corpus Christi) sau a cultelor unor sfinți recenți reprezintă elementul cheie al definirii unei religii a cetățenilor. Familiarizarea cu bibliografia circumscrisă acestui concept se va dovedi esențială în

testarea aplicabilității lui în mediul transilvănean, mai exact în cel urban. Această testare va surprinde modalitățile în care religia civică s-a născut și a funcționat în orașele Transilvaniei medievale târzii, permițând astfel o nuanțare și o completare a discuției existente în istoriografia europeană.

Bibliografia alcătuită de Carmen Florea în decursul acestor trei luni, a pornit de la aceste premise, având în vedere atât un efort cantitativ, cumulativ care să acopere debaterile actuale în diferite spații istoriografice (italian, francez, anglo-american), cât și unul calitativ, capabil să evidențieze subtilitățile acestor debateri. Carmen Florea a încercat să folosească în identificarea celor mai relevante lucrări experiența anterioară în domeniul cultului sfinților, făcând astfel un pas înainte în diversificarea intereselor sale de cercetare. În același timp, a încercat să alcătuiască o bibliografie orientată deopotrivă spre dezbateri teoretică și spre exemplificare, pentru a putea observa rolul/rolurile pe care laicii l(e)-au jucat în definirea universului lor devoțional.

Ovidiu Ghitta, de asemenea membru al echipei proiectului, a ales în cadrul proiectului tema *Practici "superstițioase" la românii greco-catolici din Transilvania în epoca reformismului*. Ovidiu Ghitta a desfășurat o activitate de documentare în B.C.U. Cluj-Napoca și Biblioteca Academiei, Filiala Cluj, pentru întocmirea bibliografiei. A avut în vedere nu doar contribuțiile cu referire directă la tema propusă (și la cazul românilor ardeleni), ci și lucrări din diverse istoriografii occidentale (engleză, franceză, italiană, germană), ce pot oferi sugestii metodologice și de analiză. Totodată, a parcurs cartea *Păstoriceasca datorie dumnezeieștii turme vestită* (Blaj, 1759), al cărei conținut de idei va fi contextualizat și comentat în următoarea fază a cercetării.

Al doilea an al proiectului (2012) a fost dedicat clarificării unor concepte considerate a fi esențiale în vederea îndeplinirii obiectivului principal al proiectului. Având în vedere specificul cercetării derulate în cadrul proiectului *Beyond the Norms*, preocupată de reconstituirea experienței religioase a laicului dincolo de normele propuse de biserică și luând în considerare setul de credințe și ansamblul de practici religioase a fost necesară discutarea unor concepte cum ar fi ‘religie populară’ și ‘cultură religioasă’, ‘experiența religioasă’ și ‘religie trăită’. Pentru a aduce aceste clarificări conceptuale, echipa proiectului a dedicat una dintre întâlnirile lunare conceptului de religie populară și evoluției acestuia în istoriografie. Fiecare membru al echipei a sugerat un număr de articole referitoare la acest subiect care au fost

scanate și puse la dispoziția întregului grup. Aceste studii au fost citite în prealabil și apoi discutate cu ocazia întâlnirii care a avut loc în luna iunie 2012. Cărțile esențiale pentru tema subiectului, care nu existau în acel moment în bibliotecile clujene au fost achiziționate în cadrul proiectului (în anul 2012) și au intrat în colecțiile Universității "Babeș-Bolyai". Întâlnirile organizate periodic conform unei planificări prestabilite au condus la clarificarea conceptuală necesară derulării cercetării religiei laicului și au constituit punctul de plecare în organizarea unor ateliere cu participare internațională (v. mai jos secțiunea dedicată diseminării, punctul 2.3).

Paralel cu clarificarea conceptuală, echipa proiectului a continuat în anul 2012 cercetarea și analiza surselor textuale și vizuale. Pentru o bună acoperire a spectrului documentar, echipa proiectului a decis că este necesară angajarea unui arheolog care să adune rapoartele de săpătură și să identifice materialul publicat referitor la monumente eclesiastice din Transilvania. Pentru scopul cercetării noastre cele mai multe informații pot fi extrase mai ales din inventarul funerar și răspândirea diferitelor obiecte (pe teritoriul cimitirului) care pot indica un statut social ridicat, folosit de elita laică sau eclesiastică, poziționarea mormintelor înăuntrul sau din jurul bisericilor, respectiv capelelor. La fel de interesante sunt diferitele etape de construcție, amenajări în interiorul bisericii care pot indica evenimente legate de practica religioasă. Pe lângă cele menționate mai sus, importante surse pot fi pietrele funerare aflate în biserică indicând patronajul și reprezentarea socială a donatorilor. Poziționarea lespezilor funerare poate iarăși furniza informații despre audiență, vizibilitatea lor pentru publicul mai larg sau numai pentru un anumit grup de oameni. Astfel că, în **anul 2012** echipa proiectului a beneficiat de ajutorul unui arheolog (Ünige Bencze) angajat pe durată limitată, care a contribuit prin analizarea unor surse specifice și identificarea unor rapoarte de săpătură la acoperirea unor aspecte relevante temei proiectului.

Un prim obiectiv al anului **2013** a fost îmbunătățirea capacității de cercetare a echipei proiectului *Beyond the Norms: Religious Practice in Late Medieval and Early Modern Transylvania*, fructificându-se cercetarea desfășurată în anii anteriori în legătură cu definirea conceptuală și colectarea și interpretarea materialului documentar. Acest obiectiv a fost atins prin întâlnirile lunare ale echipei proiectului în cadrul cărora au fost prezentate rezultatele cercetării în lucru asumate de către fiecare membru al echipei la începutul proiectului (v. mai sus pentru detaliile aferente temelor de cercetare). Aceste prezentări s-au constituit de fapt în discuții referitoare la

conceptele folosite și la metoda de lucru adaptată surselor existente pentru această temă.

Astfel, Ciprian Firea a prezentat în **22 martie 2013** lucrarea “*Donatio pro memoria. Lay and Feminine Patronage in Late Medieval Transylvania (sec. XIV-XVI). A research of visual and written sources*”. Prezentarea și-a propus să identifice și să exploreze sursele vizuale și textuale privind practicile religioase ale laicatului în Transilvania medievală târzie. O atenție specială a fost acordată strategiilor salvifice personale ale indivizilor – strategii care includ perpetuarea memoriei (fie prin intermediul miselor private, fie prin instrumente vizuale, cum ar fi portretele donatorilor, elemente heraldice, inscripțiile care însoțesc donația etc). Un accent special a fost plasat asupra participării și implicării femeilor în apariția și finanțarea acestor strategii salvifice.¹

În **24 mai 2013**, Carmen Florea a prezentat rezultatele proiectului său, *Civic Control of the Sanctity in Late Medieval Transylvania*. Carmen Florea a dedicat intervenția sa elucidării conceptului de “religie civică” într-o prezentare interesantă și stimulativă. Cercetarea sa pornește de la premisa că o religie civică s-a dezvoltat în orasele Transilvaniei între secolele XIV și XVI. Integrată în obiectivele proiectului pentru anul 2013, această discuție metodologică privind valențele interpretative ale acestui concept a însemnat pentru autoare o urmare firească a demersului ei în anul precedent, o evaluare critică a surselor care îi stăteau la dispoziție pentru această temă de cercetare.

În **27 iunie 2013**, Mária Lupescu Makó a prezentat lucrarea ‘Donații pentru mântuirea sufletului în Transilvania medievală’ care s-a concentrat asupra unui tip mai puțin obișnuit de donație salvifică, donarea unui serv către un stabiliment ecleziastic.

În **31 iulie 2013**, Maria Crăciun și Ciprian Firea au prezentat rezultatele cercetării de teren în județele Brașov, Sibiu, Mureș și Alba. Cei doi cercetători au încercat să schițeze o metodologie optimă pentru descrierea și fotografierea monumentului vizat, metodologie care să țină seama de condițiile locale (distrugerea parțială a monumentului din diverse cauze, printre care intervențiile de restaurare brutale – vezi exemplul bisericii din Iacobeni – nu sunt pe ultimul loc).

¹ Întâlnirea din luna aprilie a fost dedicată strategiilor pentru anul 2013 și nevoii de a ajusta obiectivele proiectului la noul buget anunțat pentru anul 2013.

În **4 octombrie 2013**, echipa proiectului a invitat-o pe Dr. Diana Covaci care desfășoară cercetări similare referitoare la religia laicului în Transilvania modernă să își prezinte rezultatele cercetării. Comunicarea susținută "Înregistrarea abaterilor de la norma ecleziastică în documentele parohiei greco-catolice române Bucium-Sasa" a avut în vedere modalitatea înregistrării în documentele ecleziastice ale comunității greco-catolice române a unui caz matrimonial. Cazul se organizează în jurul necesității obținerii unei dispense de căsătorie pentru un credincios aparținând elitei comunității rurale mai sus-amintite. Exemplul are meritul de a evidenția profunde implicare a autorităților ecleziastice de la nivel local (preot, protopop) pentru rezolvarea în mod favorabil a problemei apărute, astfel încât să poată fi preservată armonia comunitară. Din punct de vedere metodologic, prezentarea a insistat asupra utilității un caz mai puțin investigat al religiozității de jos-în-sus din perspectiva aplicabilității normei ecleziastice în zorii modernității.

În data de **31 octombrie 2013** este programată prezentarea unui alt membru al echipei, Ovidiu Ghita, prezentare care se va focaliza asupra "Legii și fărădelegii" în episcopia de Muncaci în secolul al XVIII-lea. În data de **29 noiembrie 2013**, Maria Crăciun va prezenta sursele și metoda folosită pentru cercetarea sa din acest proiect *Reforma artizanilor sau artizanii Reformei?* referitoare la contribuția artizanilor din orașele Transilvaniei la implementarea Reformei în secolele XVI și XVII. Cercetarea are în centru conceptul de "identitate confesională", a cărei construcție este urmărită în acest studiu de caz dedicat unui segment social bine definit în ambianța urbană transilvăneană, meșteșugarii.

Seria întâlnirilor dedicate metodologiei proiectului se va finaliza în luna **decembrie 2013** și va avea drept subiect folosirea surselor vizuale și materiale pentru explorarea religiozității laice. Această întâlnire desfășurată sub forma unui atelier va încerca să pună în discuție această temă în prezența unui grup mai larg de cercetători din România care se confruntă cu probleme similare în demersul lor științific.

În anul 2013 am fi dorit să organizăm două ateliere care să prezinte primele rezultate ale membrilor echipei de cercetare. Ele urmau să vizeze atât utilizarea unor concepte, cât și clarificarea unor metode de lucru. Datorită finanțării reduse a proiectului (47% din valoarea stabilită prin contractul inițial), a trebuit să renunțăm la acest plan și să ne limităm la organizarea unui singur atelier (v. mai sus).

Tot în anul 2013 era planificată, conform cererii de finanțare depuse, angajarea unor specialiști cu experiență în studii culturale/antropologie. Din păcate, datorită

finanțării parțiale și târzii (prima tranșă din avans, în valoare de 87445.99 lei a fost anunțată în 7 mai 2013, iar a doua tranșă, în valoare de 95580.50 lei a fost anunțată în 9 august 2013) a devenit imposibilă angajarea acestor specialiști, mai ales având în vedere faptul că procedurile pentru angajarea unui cercetător care nu este cetățean român sunt complicate și cronofage. Membrii echipei au încercat să suplinească această carență cu ajutorul bibliografiei achiziționate pe acest subiect, rămânând însă cu regretul că un dialog cu cercetători formați într-o altă ambianță academică nu a fost, de data aceasta, posibilă.

1. 2. Vizite de documentare (în țară și în străinătate în perioada 2011-2013)

Dacă mobilitățile în țară au însemnat mai ales cercetare de teren și adunarea materialului documentar, mobilitățile externe au avut drept scop familiarizarea cu o literatură secundară cât mai recentă în acest domeniu. Aproape toți membrii echipei de cercetare au beneficiat de suportul financiar al proiectului pentru astfel de călătorii de documentare în **anul 2012**.

Maria Craciun și Ciprian Firea au făcut o cercetare în zona Sibiului și a Brașovului în **19-20 aprilie 2012**, văzând bisericile din Șeica Mică, Moșna, Dealu Frumos, Cincu Mare, Sibiu, Csnădie, Șura Mare, Bazna, Boian, Tătârlăua. Ciprian Firea a fotografiat material din zona Brașovului în **10-11 august 2012**, în bisericile din Cârța, Hărman, Brașov și Prejmer.

Mária Lupescu Makó a fost în perioada **28 iulie – 4 august** la Paris pentru documentare. A ales Biblioteca François Mitterrand din cadrul Bibliotecii Naționale Franceze, deoarece este una dintre cele mai bogate biblioteci în materie de cărți și reviste științifice din domeniul religiei. A consultat mai ales periodice (*Annales*, *Cahiers de civilisation médiévale*, *Revue d'histoire ecclésiastique*, *Journal of Ecclesiastical History*) fiind interesată de literatura referitoare la testamente și la cultura religioasă și materială de la sfârșitul evului mediu, dorind să se familiarizeze cu noile tendințe în analiza acestui tip de material documentar. În ceea ce privește literatura secundară, a consultat cărți pe baza unei bibliografii preliminare, axată pe fenomenul testării și al ritualului morții în evul mediu (*Archaeologies of Remembrance: Death and Memory in Past Societies*, editat de Howard Williams (New York: Kluwer, 2003); Danièle Alexandre-Bidon: *La mort au Moyen Age: XIIIe-XVIe siècles* (Paris: Hachette littératures, 1998); Margaret Harvey: *Lay Religious Life*

in *Late Medieval Durham*. (Regions and Regionalism in History, 6). (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2006); Lisane Lavanchy: *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments de laïcs lausannois (1400-1450)*. (Series: Cahiers Lausannois d'Histoire Médiévale, vol. 32), (Lausanne: Université de Lausanne, 2003); Anna Margherita Vallaro: «*Considerans fragilitatem humane naturae...*» *Testaments et pratique Testamentaire à San Gimignano de 1299 à 1530*. (Publications universitaires européennes, série III: histoire et sciences auxiliaires, 1010), (Bern: Peter Lang, 2005).

Ovidiu Ghitta a fost și el beneficiarul unei mobilități de documentare la Paris în perioada **10 – 24 septembrie 2012**. Bibliotecile frecventate au fost „Bibliothèque – Centre d’anthropologie religieuse” și „Bibliothèque Publique d’Information” (Centre Pompidou). Temele de interes au fost practicile religioase în secolul XVIII; Biserica și religiozitatea laicilor în epoca premodernă; frontiere și identități religioase în secolele XVII-XVIII; Reforma catolică și formele tradiționale ale pietății populare. În cele două săptămâni de documentare la Paris a reușit să parcurgă colecțiile, cu numerele din ultimii ani, ale unor reviste de profil: *Revue Historique*, *Revue d’Histoire de l’Eglise en France*, *Journal of Modern European History*, *Religions et Histoire*, *Revue d’histoire ecclésiastique*; lucrări (din istoriografia franceză) din ultimele două decenii, ce analizează “credințe și culte populare (rurale)” din diferite regiuni, în epoca premodernă (autori: Yvan Brohard, Solange Lebreton, Fr. Lebrun, M. Delpastre, Veronique Willemin, M. Venard); literatură istorică recentă referitoare la raportul religie–cultură în Europa premodernă (Kaspar von Greyerz), la coexistență și conflict în zone de frontieră religioasă (K. Luria) și la terminologia și perspectivele analitice utilizate în istoriografiile franceză și germană când în centrul atenției se află instituțiile, normele și practicile religioase din secolele XVI-XVIII (“Religion ou confession. Un bilan franco-allemand sur l’époque moderne”. Paris, 2010).

Ciprian Firea a realizat o vizită de documentare la Budapesta, în perioada **6-19 noiembrie 2012** frecventând în special Biblioteca de Studii Medievale ELTE-CEU. Cartile consultate s-au axat în jurul temelor sale de interes din cadrul proiectului, cultură populară și probleme de reprezentare și autoreprezentare a laicilor în evul mediu târziu. Lista sa bibliografică cuprinde Aron Gurevich, *Medieval popular culture. Problems of belief and perception* (Cambridge University Press, Cambridge, 1990); Robert Scribner, *Popular culture and popular movements in Reformation*

Germany (Hambledon Press, London, 1987); Ronald Finucane, *Miracles and pilgrims. Popular beliefs in medieval England* (St. Martin's Press, New York, 1995); Gerhard Jaritz (editor.), *Norm und Praxis im Alltag des Mittelalters und der frühen Neuzeit* (Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1997); Gerhard Jaritz (editor), *Pictura quasi fictura. Die Rolle des Bildes in der Erforschung von Alltag und Sachkultur des Mittelalters und der frühen Neuzeit* (Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1996); Steven Kaplan, *Understanding popular culture. Europe from the Middle Ages to the nineteenth century* (Mouton, Berlin, 1984); Peter Burke, *Popular culture in early modern Europe* (Aldershot, 1994); Natalie Zemon Davis, *The gift in sixteenth-century France* (Oxford University Press, Oxford, 2000); Bettina Bildhauer and Robert Mills (eds.), *The Monstrous Middle Ages* (University of Wales Press, Cardiff 2003); Hermann Kamp, *Memoria und Selbstdarstellung. die Stiftungen des burgundischen Kanzlers Rolin* (J. Thorbecke, Sigmaringen, 1993); Christine Sauer, *Fundatio und Memoria. Stifter und Klostergründer im Bild 1100 bis 1350* (Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1993); Truus van Bueren, *Care for the here and the hereafter. Memoria, art and ritual in the Middle Ages* (Brepols, Turnhout, 2005); Jaroslav Miller, László Kontler (Eds.), *Friars, nobles, and burghers – sermons, images, and prints (Studies of culture and society in early-modern Europe in memoriam István György Tóth)*, (Central European University Press, New York, 2010).

Maria Craciun a combinat prelegerea tinuta la EHESS la Atelierul medievistilor cu o documentare in bibiloteca acestei institutii (**noiembrie 2012**). Temele de interes sunt arta produsa in timpul Reformei luterane si implicarea artizanilor in procesul reformat. Cateva dintre lucrarile relevante in acest sens sunt Alison G. Steward, *Before Breughel. Sebald Beham and the origin of peasant festival imagery* (Aldershot: Ashgate, 2008); Birgit Ulrike Münch. *Geteiltes Leid : die Passion Christi in Bildern und Texten der Konfessionalisierung : Druckgraphik von der Reformation bis zu den jesuitischen Grossprojekten um 1600* (Regensburg : Schnell & Steiner, 2009); Pieter Spierenberg and Heinen Rodenburg, *Social Control in Europe vol. 1 1500-1800* (The Ohio State University Press, 2004); Ulinka Rublak, *Dressing Up. Cultural Identity in Renaissance Europe* (Oxford University Press, 2011); Pia F. Cuneo, *Art and Politics in Early Modern Germany. Jörg Breu the Elder and the Functioning of Political Identity ca. 1475-1536* (Brill, Leiden, 1998); Bonnie Noble, *Lucas Cranach the Elder: Art and Devotion of the German Reformation*

(Lanham, Md: University Press of America, 2009); Lutton, Robert, and Elisabeth Salter (eds): *Pieties in Transition. Religious Practices and Experiences, c.1400-1640* (Aldershot: Ashgate, 2007).

Profitând de participarea la atelierul internațional *Saints anciens et saints modernes: permanences, transferts, concurrences*, organizat în 1 Februarie 2013 la Universitatea din Rennes, Carmen Florea a efectuat o vizită de documentare în biblioteca acestei universități (**31 ianuarie- 7 februarie 2013**). Printre lucrările consultate, relevante din perspectiva religiozității laicilor în perioada medievală și a conceptului de religie civică, merită menționate: Jacques Chiffolleau ed. *Religion et société urbaine au Moyen Age : études offertes à Jean-Louis Biget par ses anciens élèves*, Publications de la Sorbonne, 2001; Marie Madeleine de Cevins, *Formation intellectuelle et culture du clergé dans les territoires angevins: (milieu du XIIIe-fin du XVe siècle)*, École française de Rome, 2005; Ludovic Viallet (ed.), *Le silence du cloître : l'exemple des saints, XIVe-XVIIe siècles*, Presses universitaires Blaise-Pascal, 2011; Paravicini Bagliani, Agostino, Chiffolleau, Jacques, Martines, Lauro, eds., *Riti e rituali nelle società medievali*, Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 1994.

În **25-26 iulie 2013** Maria Craciun și Ciprian Firea au întreprins o cercetare de teren în județele Brașov, Sibiu, Mureș și Alba, la monumentele din Meßendorf, Cața, Drăușeni, Ungra, Cristian, Vulcan, Sibiu, Cisnădioara, Șura Mare, Nocrih, Iacobenii, Pelișor, Țapu.

2. Diseminarea rezultatelor cercetării științifice și a activității depuse de către membrii proiectului (2011-2013)

2.1 Crearea și actualizarea site-ului proiectului

Un obiectiv specific al **anului 2011** a constat în crearea unui website al proiectului în limbile română și engleză, de asemenea realizat la termen. Stabilirea designului site-ului proiectului s-a dovedit a fi o activitate cel puțin la fel de stimulativă ca cea de cercetare. A trebuit să convenim asupra conținutului acestuia, încercând să răspundem mai multor criterii: să facem cercetarea noastră cunoscută și atractivă prin intermediul diferitelor secțiuni ale site-ului, să nu existe suprapuneri de

informație între diferitele secțiuni și să ne oprim asupra acelor imagini care reușesc să surprindă specificitatea cercetării pe care o derulăm.

În anii **2012 și 2013** echipa proiectului s-a ocupat constant de aducerea la zi a informației incluse și a îmbunătățirii aspectului și a designului acestei pagini web. Pe lângă secțiuni noi introduse în **anul 2013** care reflectă ritmul activității de cercetare (crearea secțiunii dedicate întâlnirilor lunare ale echipei proiectului), este în lucru (cu termen de finalizare **decembrie 2013**) includerea într-o secțiune cu acces restricționat a catalogului picturii de panou realizat de Ciprian Firea în cadrul proiectului și a bibliografiei conceptuale compilate de către membrii proiectului în perioada 2011-2013.

Tot pentru creșterea vizibilității proiectului și o bună diseminare a rezultatelor obținute, au fost publicate newsletters de două ori pe an (în iunie 2012, noiembrie 2012, iunie 2013), urmând să apară și newsletterul pentru noiembrie 2013. Fiecare dintre aceste newsletters a fost redactat de unul dintre membrii echipei de cercetare (iunie 2012 Maria Crăciun, noiembrie 2012 Carmen Florea, iunie 2013 Maria Lupescu și noiembrie 2013 Ciprian Firea). Acestea oferă informație referitoare la activitățile și rezultatele echipei de cercetare. Ele au fost încărcate pe site-ul proiectului și au fost distribuite direct prin email unui număr de cercetători interesați de subiect. (aceste newsletters sunt accesibile pe site-ul proiectului: http://hiphi.ubbcluj.ro/religious_practice_in_transylvania/ro/publicatii).

2.2 Publicațiile membrilor echipei

În ceea ce privește rezultatele cercetărilor efectuate de către membrii proiectului în **anul 2011**, merită enumerate publicațiile științifice ale acestora. Deși ele nu cuprind „acknowledgment-ul” proiectului, deoarece contractarea s-a făcut după predarea materialelor spre publicare, aceste rezultate sunt esențiale în demonstrarea preocupărilor constante ale echipei în domeniul religiei laicilor. Dincolo de acest considerent științific, trebuie amintit că elaborarea proiectului și depunerea cererii de finanțare au constituit parte integrantă a preocupărilor de cercetare științifică și dezvoltare profesională a membrilor echipei proiectului *Beyond the Norms: Religious Practice in Medieval and Early Modern Transylvania* pe tot parcursul anului 2011.

Directorul proiectului, Maria Crăciun a publicat și editat în anul 2011 următoarele studii și volume: *Communities of Devotion. Religious Orders and Society in East Central Europe, 1450-1800* co-editat împreună cu Elaine Fulton, University of

Birmingham (Farnham: Ashgate, 2011), 276 p +index ISBN 9780754663126 (hbk) si ISBN 9781409431909 (ebk); ‘Mendicant Piety and the Saxon Community of Transylvania c 1450-1550’ in Maria Crăciun, Elaine Fulton (eds.), *Communities of Devotion. Religious Orders and Society in East Central Europe, 1450-1800* (Farnham: Ashgate, 2011), pp. 29-70. ISBN 9780754663126 (hbk) si ISBN 9781409431909 (ebk); ‘Guardians or Avengers? Depictions of Angels in Transylvanian Altarpieces from the Late Medieval Period’ in Gerhard Jaritz (ed.), *Angels, Devils. The Supernatural and Its Visual Representation* (Budapest: CEU Press, 2011), pp. 93- 115. ISBN 1587-6470 CEU Medievalia ISBN 978-615-5-53-21-4; „Prețul păcatului: faptă și pedeapsă în orașele Transilvaniei secolului al XVI-lea” in Laurențiu Rădvan, Bogdan Căpraru (eds.), *Orașele, orășenii și banii: atitudini, activități, instituții, implicații (sec. XVI-XX)*, (Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2011), pp. 15-56. ISBN 978-973-703-719-0 si ‘Cultural Capital and Social Networks: the Saxon Community in early modern Transylvania’ in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia* 56/1 (2011): 87-110. ISSN 1220-049.

Un alt membru al echipei, Ovidiu Ghitta a publicat in anul 2011 urmatoarele lucrari: „Modalités de communication en Transylvanie au XVIII siècle” in *Transylvanian Review*, XX, nr. 1, 2011, pp. 24-35 (revista indexata ISI, ISSN 1221-1249) si Identitate si alteritate. Studii de istorie politica si culturala. Episcopul Grigore Maior si biserica din Sarauad, Cluj: Presa Universitara Clujeana, 2011, pp. 45-54, ISBN 978-973-595-326-3.

Mária Lupescu Makó a publicat studiul „The Career of Two Archdeacons of the Late Middle Ages, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, fascicula 1, nr. 56, 2011, pp. 45-65, ISSN (print): 1220-0492, ISSN (online): 2065-9598, ISSN-L: 1220-0492.

Carmen Florea a publicat studiile „Women and Mendicant Orders in Late Medieval Transylvania” in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, fascicula 1, nr. 56, 2011, pp. 67-87, ISSN (print): 1220-0492, ISSN (online): 2065-9598, ISSN-L: 1220-0492 si „The Third Path: Charity and Devotion in Late Medieval Transylvania” in Maria Crăciun, Elaine Fulton (eds.), *Communities of Devotion. Religious Orders and Society in East Central Europe, 1450-1800* (Farnham: Ashgate, 2011), pp. 91-121. ISBN 9780754663126 (hbk) si ISBN 9781409431909 (ebk)

În anul **2012**, a fost continuat efortul de publicare a unor studii și monografii. Membrii echipei proiectului au angajat cercetări noi în cadrul acestuia așa că, în

majoritatea cazurilor au ajuns la rezultate preliminare care, chiar dacă au constituit baza unor studii au fost pentru moment predate și, în unele cazuri acceptate pentru publicare. Singura excepție o constituie Mária Lupescu Makó care a pornit noua cercetare folosind un corpus documentar adunat în timpul doctoratului dedicat semnificației actului de testare în rândul nobilimii transilvanene. Acest corpus documentar a fost prelucrat în forma unei monografii dedicate religiozității specifice acestui segment social (*"Talem fecisset testamentum..." Testamente nobiliare din Transilvania medievală*. Cluj: Editura Mega – Editura Argonaut, 2012, ISBN 978-973-109-290-4

Rezultatele cercetării derulate în cadrul acestui proiect au fost publicate de către Maria Crăciun sub forma următoarelor studii: 'Pietatea franciscana și impactul ei în Transilvania medievală tarzie' în Ovidiu Cristea, Petronel Zahariuc, Gheorghe Lazar (eds), *Aut Viam Inveniam Aut Faciam. In honorem Stefan Andreescu* (Iasi: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2012, ISBN 978-973-703-779-4), pp. 393-416; "'Ora pro nobis sancta Dei genitrix": Prayers and Gestures in Late Medieval Transylvania' în Gerhard Jaritz (ed.), *Ritual, Images and Daily Life. The Medieval Perspective* (Wien, Zurich: Lit Verlag, 2012), pp. 107-138. ISBN 978-3-643-90113-2; "Marian Imagery and Its Function in the Lutheran Churches of Early Modern Transylvania' în Andrew Spicer (ed.), *Lutheran Churches in Early Modern Europe* (Farnham: Ashgate, 2012), pp. 133-164. ISBN 9780754665830 (hbk); 'Transformarea polițicelor mariologice în timpul Reformei evanghelice/luterane' în Péter Levente Szöcs (ed.), *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania* (Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2012), pp. 359-380. ISBN 978-973-1843-55-1 și ISSN 1843-4630

Máriei Lupescu Makó a publicat în anul 2012 și următoarele studii „Késő-középkori erdélyi végrendeletek joggyakorlata” a apărut în *Ablakok a múltra* editat de Nagy Róbert – Rűsz-Fogarasi Enikő (Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság-Kolozsvár, 2012, ISBN 978-606-8145-30-3, pp. 84-105; The Challenge of the Object. Die Herausforderung des Objekts. 33rd Congress of the International Committee of the History of Art (Nuremberg, 15-20 July 2012) in *Colloquia. Journal of Central European History*, XIX, 2012, pp. 195-9.

În anul 2012, toți membrii echipei împreună cu un număr de colaboratori au pregătit un număr al revistei *Transylvanian Review* (revistă indexată ISI). Deși articolele au fost acceptate spre publicare, din cauza reducerii bugetului pentru anul

2013, acest efort editorial nu a putut fi dus la bun sfârșit. În consecință, echipa proiectului a decis alcătuirea unui Supliment al revistei *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Historia*, ISSN- 220-0492, revistă care apare în limba engleză și care este indexată BDI. Suplimentul urmează să apară în **noiembrie 2013** și va conține următoarele studii aparținând membrilor echipei:

Maria Crăciun, “Communities of Devotion. The Saxons in Early Modern Transylvania” Supplement *Studia Universitatis Babes-Bolyai Historia*

Mária Lupescu Makó, ”The Transylvanian Nobles: Between Heavenly and Earthly Interests in the Middle Ages”, Supplement *Studia Universitatis Babes-Bolyai Historia*

Ciprian Firea, ““Donatio pro memoria”: Lay and Female Donors and their Remembrance in Medieval Churches of Transylvania. A Research on Visual and Documentary Evidence”, Supplement *Studia Universitatis Babes-Bolyai Historia*

Ovidiu Ghitta, "The Greek-Catholic Church of Transylvania and the Traditional Popular Religiosity", Supplement *Studia Universitatis Babes-Bolyai Historia*

Carmen Florea, "Civic Control of Sainthood in Late Medieval Transylvania", Supplement *Studia Universitatis Babes-Bolyai Historia*

Ünige Bencze, "The Monastery of Cârța: between the Cistercian Ideals and Local Realities", Supplement *Studia Universitatis Babes-Bolyai Historia*

Seria publicațiilor rezultatelor cercetării derulate în cadrul proiectului în anul **2013** (deja publicate sau acceptate, urmând a fi publicate în perioada imediat următoare) mai cuprinde:

Maria Crăciun, “Work and the City. The Daily Lives of Urban Women in Late Medieval and Early Modern Transylvania” care urmează să apară în *Colloquia. Journal of Central European History*, (BDI, CEEOL) în cursul lunii decembrie, “Transylvanian Lutheran Liturgical Practices in European Comparative Perspective” care urmează să apară în volumul coordonat de Ute Lotz-Heumann (University of Arizona) și Irene Dingel (Institutul European din Mainz) *Dissemination and Contemporary Impact of the Reformation in a European Context*, în cursul anului 2014 precum și “The Price of Sin. Sexual Misconduct and its Social Consequences in Sixteenth-Century Transylvanian Towns”, care a fost acceptat de *Archiv für Reformationsgeschichte/Archive for Reformation History* (ISI) pentru anul 2014.

Ovidiu Ghitta a publicat studiul ‘Circularele în limba română ale lui Andrei Bacinschi, episcop de Muncaci’ în volumul *In memoriam Barbu Stefanescu* (Cluj Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 2013), pp. 247-261.

Carmen Florea a predat spre publicare studiul ‘A Saint for Everyone: Clerical Promotion of Saints’ Cults in the Late Middle Ages’ in *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Historia*, programat sa apara in noiembrie 2013, precum și studiul ‘Beyond the Late Medieval Economy of Salvation: the Material Running of the Transylvanian Mendicant Friaries’ care va aparea in revista online cu system peer-review PL ISSN 2299-5609

Maria Lupescu Makó a predat spre publicare studiul ‘Poverty or Not? Economic Aspects of the Mendicant Friaries in Medieval Transylvania’ în revista *Hereditas Monasteriorum*, acesta urmand sa apara in decembrie 2013, studiul ‘Spoken and Written Words in Testaments: Orality and Literacy in Last Wills of Medieval Transylvanian Burghers’ care va fi inclus in volumul *Writing and the Administration of Medieval Towns. Medieval Urban Literacy*, publicat in urma conferintei de la Leeds, *International Medieval Congress. International Congress of the European Middle Ages*, volum care urmeaza sa apara in decembrie 2013 la editura Brepols, precum si articolul ‘Miért? Kinek? Mit? Erdélyi középkori végakaratok szerkezeti jellemzői’ care urmeaza sa apara in volumul *Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*, in decembrie 2013 la editura Muzeului Ardelean.

Ciprian Firea a predat spre publicare studiul ‘Die Stadtpfarrer und die Kunst im spätmittelalterlichen Bistritz’, care urmează să apară în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 36, 2013 (anul aparitiei fiind 2014, februarie), studiul ‘Dispersed Parts of a Medieval Liturgical Ensemble. The Altarpieces of St. Mary Church in Sibiu/Hermannstadt (Transylvania), ca. 1400-1550’, care va apărea în *Proceedings of the Conference International Medieval Meeting Lleida. Consolidated Medieval Studies Research Group "Space, Power and Culture"* in anul 2014, precum si studiul ‘Preoți parohi și artă în Bistrița la sfârșitul evului mediu’, care urmeaza sa apara în *Revista Bistriței*, XXVII, 2013 (2013, decembrie).

La sfarsitul **anului 2013**, directorul de proiect, Maria Crăciun va preda spre publicare o monografie (a doua din cele rezultate din acest proiect) dedicată relației dintre arta și Reforma luterană în Transilvania secolelor XVI-XVII.

2.3 Organizare ateliere naționale și internaționale

Atelierul organizat în **2 noiembrie 2012** în cadrul proiectului *Beyond the Norms* a pus problema religiei laicului ca „religie populară” și s-a bucurat, pe lângă membrii echipei de cercetare, de prezența unor colegi din Italia, Ungaria, Republica Cehă, Estonia, București și Iași. Atelierul intitulat ‘Religia laicilor, o religie populară? Concepte și direcții de cercetare’ a avut un număr de invitați, Gabriella Erdélyi, de la Institutul de Istorie al Academiei Maghiare, Budapesta, Cristina Codarcea de la Institutul de Studii Sud Est Europene din București, Fabrizio Conti, format și el în ambianța Departamentului de Studii Medievale de la Universitatea Central Europeană, Budapesta și Ülle Sillasoo de la Universitatea din Tallinn, Estonia. Evident că întreaga echipă a proiectului, Maria Craciun, Carmen Florea, Ovidiu Ghitta, Mária Lupescu Makó, Ciprian Firea și Ünige Bencze a fost prezentă la toate discuțiile. În plus, atelierul a beneficiat de prezența unor colegi de la București (Violeta Barbu, Institutul de Istorie Nicolae Iorga), Iași (Alexandru Florin Platon și Elena Bedreag de la Universitatea Alexandru Ioan Cuza) și Sibiu (Ioan Albu de la Universitatea Lucian Blaga). Lor li s-au alăturat o serie de cercetători din Cluj, cum ar fi Raluca Betea, Anca Gogâltan, Ana Gruia, Elena Firea și Tünde Komáromi. Datorită pregătirii diverse a participanților, istorici, istorici de artă, arheologi și antropologi discuțiile au fost deopotrivă vii și fructuoase. Sintezele prezentate de Gabriella Erdélyi despre literatura referitoare la religia laicilor în Ungaria ultimelor decenii, analiza lui Fabrizio Conti privind prioritățile istoriografiei italiene, prezentarea lui Ülle Sillasoo dedicată preocupărilor pentru practica religioasă în istoriografia din Estonia, precum și intervenția Cristinei Codarcea referitoare la religia comunităților din Balcani în epoca modernă timpurie pot constitui nucleul unui viitor volum care să se constituie într-o radiografie a interesului pentru experiența religioasă a laicului. Concluziile extrem de pertinente propuse de Violeta Barbu au încheiat lucrările acestui atelier de cercetare.

Tot în **anul 2012**, și aflat în strânsă legătură tematică cu proiectul nostru a fost organizarea unui workshop explorator (pentru a cărui realizare directorul proiectului *Beyond the Norms* a pregătit o cerere de finanțare care a fost acceptată în cadrul programului Workshop-uri exploratorii, și pentru a cărui organizare echipa proiectului a contribuit activ). Acesta a fost dedicat clarificării conceptului de ‘religie populară’ și a avut loc în 1 noiembrie 2012. Acest atelier s-a bucurat de prezența unora dintre cei

mai importanti creatori de concepte în acest domeniu, Natalie Zemon Davis, William Christian si Gábor Klaniczay.

În mod firesc, în **anul 2013** am fi dorit sa organizam un atelier care sa prezinte primele rezultate aferente metodologiei de cercetare dezvoltate de membrii echipei în cadrul acestui proiect. Datorită finanțării reduse a proiectului (47% din valoarea stabilită prin contractul initial), a trebuit să renunțăm la acest plan și să încercăm să suplinim rolul discuțiilor din cadrul atelierului prin discutarea cercetarilor membrilor echipei în intalnirile lunare. În același spirit, ne propunem organizarea unui workshop național în luna decembrie 2013.

2.4 Participări la conferințe naționale și internaționale (2011-2013)

O altă modalitate de diseminare a rezultatelor proiectului a fost participarea la conferințe. Din acest punct de vedere membrii echipei de cercetare au fost deosebit de activi, atât în **2012 cat și în 2013** participând la un număr de conferințe prestigioase.

Maria Crăciun a participat cu lucrarea ‘Lutheran Liturgical Practices in European Comparative Perspective’ la conferința *Dissemination and Contemporary Impact of the Reformation in a European Context*, care a avut loc în **07-09 iunie 2012**, la Haus Hainstein, Eisenach, Germania. Comunicarea a avut drept subiect localizarea practicii liturgice dincolo de prescripțiile Liturghiei germane (1526) redactata de Martin Luther, tinand seama de contextul local, de nevoile laicilor si de traditia religioasa specifica.

Ciprian Firea a participat la conferința internațională *International Medieval Meeting Lleida. Consolidated Medieval Studies Research Group "Space, Power and Culture"* (Spania, **25 iunie – 1 iulie 2012**) cu comunicarea ‘Dispersed Parts of a Medieval Liturgical Ensemble. The Altarpieces of St. Mary Church in Sibiu/Hermannstadt (Transylvania)’. Comunicarea a încercat o reconstituire a liturghiei medievale din biserica parohială Sf. Maria din Sibiu, pe baza imaginilor de retablu păstrate până azi. În prezentare s-a pus accentual pe contribuția donatorilor laici, sponsori ai artei religioase, în egală măsură primitori ai mesajelor transmise de către autoritatea ecleziastică, dar și promotori ai unui anumit tip de religiozitate și devoțiune, specifice evului mediu târziu. Programul conferinței poate fi vizualizat la adresa:

(<http://www.internationalmedievalmeetinglleida.udl.cat/sites/www.internationalmedievalmeetinglleida.udl.cat/files/u3/LLIBRET%202012.pdf>).

Mária Lupescu Makó a participat în perioada 15-20 iulie 2012 la Nuremberg, Germania la Congresul Comitetului Internațional de Istoria Artei cu tema *The Challenge of the Object. Die Herausforderung des Objekts*.

În perioada **17-22 octombrie 2012**, beneficiind de suportul financiar al proiectului, Maria Craciun și Carmen Florea au participat la conferința *Cuius patrocinio tota gaudet regio. Saints' Cults and the Dynamics of Regional Cohesion* care a avut loc la Dubrovnik, fiind organizată de Societatea Croată de Hagiografie Hagiotheca și Proiectul Cultsymbol derulat în cadrul ESF EuroCORECODE Programme, respectiv proiectul OTKA Saints, derulat de CEU Budapest. (detalii despre conferința pot fi găsite pe site-ul <http://cultsymbols.net/events/2012-10-18/cuius-patrocinio-tota-gaudet-regio-saints%E2%80%99cults-and-the-dynamics-of-regional-cohe>). În cadrul acestei conferințe, Carmen Florea a prezentat lucrarea 'Patrons in the Diocese: the Transylvanian Episcopate and the Channeling of Saints' Cults' în timp ce Maria Craciun a prezentat lucrarea 'Elizabeth and the Saxons of Late Medieval Transylvania'.

Întreaga echipă a proiectului, Carmen Florea, Ovidiu Ghitta, Mária Lupescu Makó, Ciprian Firea și Ünige Bencze au participat în 1 noiembrie 2012 la atelierul internațional organizat la de Maria Craciun și Gábor Klaniczay în cadrul proiectelor WE Exploratory Workshop, 'From "Popular Religion" to "Popular Culture". The Development of a Concept in Historical Research'.

Maria Craciun a susținut o prelegere intitulată 'Lutheran Liturgical Practice as a Marker of Confessional Identity' la *Atelier des Mediévistes*, EHESS, Paris, **27 Noiembrie 2012**.

În **23-24 noiembrie 2012** la Cluj a avut loc conferința națională *Ziua Culturii Maghiare în Transilvania*, organizată de Societatea Muzelui Ardelean. Prezentarea Máriei Lupescu Makó a analizat donațiile pentru mântuirea sufletului de la sfârșitul evului mediu din Transilvania. Titlul prezentării: "*in refrigerium anime ipsorum...*" *Középkori lélekváltság-adományok*.

Carmen Florea a prezentat lucrarea 'The Role of the Franciscan Order in Shaping Cultural Identity' la workshop-ul explorator *Monasteries in the Shadow of Empires: Comparative Approaches to the Role of the Cistercian and Franciscan*

Orders in European State Building (Twelfth to Fifteenth Centuries) ținut la Eichstaett, Germania în perioada **7-9 Octombrie 2013**.

Directorul proiectului, Maria Crăciun a prezentat o lucrare intitulată ‘At Home and Abroad: the academic peregrinations of Transylvanian Saxons (1545-1700)’ la conferința *Intellectual Networks in the Long Seventeenth Century* care a avut loc la Universitatea din Durham între **30 iunie și 2 iulie 2013**. De asemenea, în data de **8 noiembrie 2013**, Maria Crăciun va prezenta o prelegere de 45 de minute ca invitata a Institutului de Istorie al Academiei Maghiare de Științe intitulată „Stage Sets and Props. Material Evidence for Lutheran Liturgical Practice in Early Modern Transylvania.”

Între **12-13 aprilie 2013**, Ovidiu Ghitta a participat la simpozionul „Școala Ardeleană”, ediția a VIII-a, care a avut loc la Oradea, cu comunicarea „Despre modele devoționale, comportament liturgic și disciplină canonică în circularele românești ale episcopului de Muncaci Andrei Bacsinszky”.

În **25 martie, 2013** Carmen Florea și Mária Lupescu Makó au participat la atelierul internațional *The Material Running of the Mendicant Friaries in Central Europe (c. 1220 – c. 1550). Towards an Inventory of Textual Source* ținut la Praga în cadrul proiectului MARGEC (*Marginalité, économie et christianisme. La vie matérielle des couvents mendiants en Europe centrale (v. 1220 - v. 1550)*). În cadrul acestui atelier Carmen Florea a prezentat lucrarea ‘Urban Charters and the Material Running of Transylvanian Friaries’ în timp ce Mária Lupescu Makó a vorbit despre ‘Testaments and Donations Concerning the Dominicans, Franciscans and Augustinian Hermits in Transylvania.’

Mária Lupescu Makó și Ciprian Firea au participat la conferința *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania/ Középkori egyházi építészet erdélyben* care a avut loc la Satu Mare (România) și Papos (Ungaria) între **8 și 10 martie 2013**. Mária Lupescu Makó a prezentat lucrarea ‘ „Pro reparatione et refectione monasterium...” Cékirányos kegyes adományok a középkori Erdélyben / „Pro reparatione et refectione monasterium...” Donații pioase cu destinație specială în Transilvania medievală’ în timp ce Ciprian Firea a vorbit despre “Donatori și memorie în bisericile medievale din Transilvania. O cercetare a surselor vizuale și documentare (sec. XIV-XVI)”

În 1 Februarie 2013, Carmen Florea a participat la atelierul internațional *Saints anciens et saints modernes: permanences, transferts, concurrences* care a avut loc la

Universitatea din Rennes (Franța), prezentând lucrarea "The Universal Cult of the Virgin Martyrs in Late Medieval Transylvania".

Director proiect:

Conf. univ. dr. Maria Crăciun